

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในประเทศไทย
The Current Implementation of and Changes in the Curricula
for the Bachelor of Laws (LLB) in Thailand

ธนาชัย สุนทรอนันตชัย*, ภัทรวดี ยั่งยืน, ทวนชัย โชติช่วง

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

*Email : golf_tanachai@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในประเทศไทยที่ต้องเปลี่ยนแปลงไป มิได้มุ่งแต่เพียงให้ผู้เรียนศึกษาหลักกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้ในสังคมเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจถึงบริบทแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับกฎหมาย อาทิ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา การเมือง สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ตลอดจนปัจจุบัน มีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต การจัดการเรียนการสอนเชิงรุก สถานการณ์โควิด-19 ซึ่งเป็นสิ่งที่หลักสูตรต้องปรับตัว เพื่อให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีความรู้กฎหมายพื้นฐาน มีทักษะปฏิบัติที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพ มีวิสัยทัศน์ในทางกฎหมายหรือนิติวิธีที่สามารถศึกษาต่อยอดความรู้กฎหมายใหม่ๆ มีความรู้เบื้องต้นในศาสตร์ด้านอื่น ๆ และมีคุณธรรมจริยธรรมทางวิชาชีพ

คำสำคัญ : หลักสูตร นิติศาสตร์บัณฑิต คณะนิติศาสตร์

Abstract

This paper reports on the current implementation of and changes in the curricula for the Bachelor of Laws (LLB) in Thailand. One significant point of this paper is that the current LLB programmes in Thailand aim to equip law students with not only solid understanding of the principles of law but also the integration between laws and other disciplines (e.g., history, philosophy, sociology, economics). Other promising factors affecting the implementation of those LLB programmes, e.g. the expectation of stakeholders, the adoption of active learning approach, unprecedented COVID-19 pandemic, are also discussed. Finally, this paper concludes with a discussion of ways to implement those LLB programmes in relation to the enhancement of students' knowledge of law principles, professional skills for law-related jobs, and ability to use juristic method, which can encourage students to foster their law as well as other disciplinary knowledge with professional ethics.

Keywords : The Curricula, Bachelor of Laws, Faculty of Law

บทนำ

การเรียนการสอนวิชานิติศาสตร์อย่างเป็นทางการในประเทศไทยนั้น เริ่มต้นตั้งแต่สมัยการจัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ จากนั้นจึงพัฒนาการมาสู่การจัดตั้งเป็นคณะนิติศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษามาเป็นลำดับ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมานี้เนื้อหาการสอนและรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนวิชานิติศาสตร์ในระดับอุดมศึกษา จนกระทั่งถึงระดับเนติบัณฑิตนั้น มักมุ่งเน้นให้ความรู้แก่ผู้เรียนเพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาและสามารถปรับใช้หลักกฎหมายที่มีอยู่ปัจจุบัน โดยมุ่งตัดสินว่าการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด ถูกหรือผิด ประกอบกับผู้เรียนส่วนใหญ่ก็ยังติดภาพกับวิชาชีพทางกฎหมายที่ต้องมุ่งไปสู่สายผู้พิพากษา อัยการ หรือทนายความ ทำให้การออกแบบโครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาหลักสูตร และวิธีการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรของแต่ละสถาบันอุดมศึกษานั้น ล้วนทำให้ได้มาซึ่งบัณฑิตที่มีลักษณะพิมพ์เดียวกัน ส่งผลให้สังคมรวมถึงแวดวงของนักกฎหมายเองก็ยังมีวิพากษ์วิจารณ์การทำหน้าที่ของนักกฎหมาย และตั้งคำถามว่าบทบาทของนักกฎหมายที่สังคมคาดหวังว่าควรเป็นเช่นไร ท่ามกลางสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลก และประเทศ สถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตบัณฑิตทางกฎหมายก็คงไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบได้

ประวัติการเรียนการสอนวิชากฎหมายในประเทศไทย

การเรียนการสอนวิชากฎหมายในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงก่อตั้ง "โรงเรียนกฎหมาย" ขึ้น เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2440 โดยทรงสอนด้วยพระองค์เอง การสมัครเข้าเรียนในสมัยนั้น ยังไม่มีการสอบแข่งขัน แต่ต้องมีผู้ใหญ่แนะนำตัวเข้าเรียน ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับโรงเรียนแห่งนี้ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และโอนโรงเรียนกฎหมายมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม โดยมีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ

ครั้นในปี พ.ศ.2476 รัฐบาลได้มีการจัดตั้งคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ยุบโรงเรียนกฎหมาย แล้วโอนไปสมทบกับคณะข้างต้น โดยมีการจัดการเรียนการสอนนิติศาสตร์เป็นแผนกวิชาหนึ่งของคณะ การมีคำสั่งให้ยุบและโอนโรงเรียนกฎหมาย ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งไม่พอใจที่โรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ปัจจุบันคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย ในขณะที่โรงเรียนกฎหมาย สังกัดกระทรวงยุติธรรม กลับเสมือนถูกยุบหาย และไม่ได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย จึงนำไปสู่การเคลื่อนไหวและการออก "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" โดยมีการโอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปสังกัดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งปัจจุบัน คือ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนั้นแล้ว พระราชบัญญัติฯ ข้างต้น ยังได้บัญญัติให้มีการให้โอนทรัพย์สิน ตลอดจนครูสอนของโรงเรียนกฎหมายเดิม เข้าสังกัดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองด้วย

ในปีพ.ศ.2494 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดตั้งแผนกวิชานิติศาสตร์ในคณะรัฐศาสตร์ขึ้น ก่อนที่จะแยกการเรียนการสอนออกจากคณะรัฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2501 และได้ยกฐานะขึ้นเป็นคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งในห้วงเวลาเดียวกัน ในปีพ.ศ. 2514 ก็ได้มีการก่อตั้งคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้น เพื่อทำการเรียนการสอนวิชากฎหมายในลักษณะที่เป็นตลาดวิชา จวบจนกระทั่งปัจจุบัน มีสถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจำนวนมากที่ได้เปิดการเรียนการสอนในสาขาวิชานิติศาสตร์

แนวทางการจัดทำหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

ก่อนปีพ.ศ.2561 สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ต้องดำเนินการจัดทำ มคอ. 2 ซึ่งกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของแต่ละสถาบัน โดยอยู่ภายใต้ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 ต่อมาในปีพ.ศ.2561 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ โดยคำแนะนำของคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้จัดทำมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขา นิติศาสตร์ พ.ศ.2561 ขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการข้างต้น ที่กำหนดให้มีการจัดทำมาตรฐาน คุณวุฒิสาขาหรือสาขาวิชา เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษานำไปจัดทำหลักสูตรหรือปรับปรุงหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน เพื่อให้คุณภาพของบัณฑิตในสาขาหรือสาขาวิชาของแต่ละระดับคุณวุฒิมีมาตรฐานใกล้เคียงกัน

มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 ดังกล่าว ถือเป็นแนวทางของการกำหนดให้การ จัดการศึกษาหลักสูตรระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ในแต่ละสถาบันอุดมศึกษา ต้องมีมาตรฐานไม่ต่ำกว่า มาตรฐานคุณวุฒิฯ นี้ โดยการจัดทำหลักสูตรหรือปรับปรุงหลักสูตรระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ ต้องมุ่งให้ เกิดมาตรฐานผลการเรียนรู้ของบัณฑิต โดยมีหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และองค์ประกอบอื่น ๆ ตาม มาตรฐานคุณวุฒิฯ ฉบับนี้ ทั้งนี้ สถาบันอุดมศึกษาใดจัดการศึกษาในหลักสูตรระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ อยู่ในวันที่ประกาศฉบับนี้ใช้บังคับต้องปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นไปตามประกาศนี้ ภายในปีการศึกษา 2563 และหาก กรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ข้างต้นได้หรือมีความจำเป็นต้องปฏิบัติ นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในประกาศนี้ ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่จะพิจารณา และให้ถือคำวินิจฉัยของคณะกรรมการการ อุดมศึกษานั้นเป็นที่สุด

มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 ได้กำหนดแนวคิดและหลักการสำคัญของหลักสูตร นิติศาสตรบัณฑิตที่น่าสนใจหลายประการ อาทิ

(1) การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ไม่ควรมุ่งแต่การศึกษาหลักกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ใน สังคมปัจจุบันหรือกฎหมายบ้านเมืองเท่านั้น แต่ผู้เรียนต้องเข้าใจว่ากฎหมายนั้นเกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์ สภาพทาง การเมือง สังคม เศรษฐกิจ และความคิดทางปรัชญา กฎหมายสามารถเปลี่ยนแปลงตามบริบทแวดล้อมดังกล่าว ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหากฎหมายอย่างถ่องแท้ และปรับใช้กฎหมายได้อย่างถูกต้อง ผู้เรียนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เบื้องต้นในศาสตร์ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นในด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญา ทฤษฎีการเมือง เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา รวมถึงความรู้ความสามารถและทักษะด้านภาษาอย่างเพียงพอที่จะบูรณาการกับวิชา นิติศาสตร์ได้

(2) ที่ผ่านมา ผู้เรียนกฎหมายยังขาดทักษะในการแยกแยะวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้กฎหมายสามารถ สร้างความเป็นธรรม และความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมไทย การสร้างบัณฑิตทางกฎหมายจึงไม่เพียงจะต้อง เป็นผู้ที่มีความรู้ในกฎหมายที่สำคัญและปรับใช้กฎหมายให้ถูกต้องครบถ้วนเท่านั้น แต่ยังจะต้องเป็นผู้ที่ถึงพร้อม ในทางจริยธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ มีความหนักแน่นมั่นคงในหลักการแห่งความยุติธรรม หลักนิติธรรม มี จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และมีความรับผิดชอบในวิชาชีพแห่งกฎหมายด้วย

(3) ปัจจุบันมีกฎหมายพิเศษใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา อันมีผลให้กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันมี จำนวนมาก และไม่สามารถที่จะศึกษาเรียนรู้ได้อย่างครบถ้วนทุกฉบับในระดับปริญญาตรี การศึกษาวิธีคิดในทาง กฎหมาย หรือนิติวิธี (Juristic method) ก็ย่อมมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพราะนิติวิธีจะเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้

นักศึกษาสามารถต่อยอดการเรียนรู้และทำความเข้าใจกฎหมายใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาในระดับสูง รวมถึงการต่อยอดนำไปใช้เพื่อประกอบวิชาชีพกฎหมาย

(4) อาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายไม่ได้จำกัดอยู่เพียงทนายความ อัยการ และผู้พิพากษา หากแต่ในภาคธุรกิจเอกชน ก็มีความต้องการผู้มีความรู้ทางกฎหมายและทักษะในการประกอบวิชาชีพอย่างเพียงพออีกด้วย การจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยจึงต้องมีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น โดยจะยังคงเน้นการศึกษาในเชิงทฤษฎีหรือวิชาการ และจะต้องเสริมทักษะในทางปฏิบัติที่จำเป็นสำหรับการประกอบวิชาชีพกฎหมาย

(5) ปัจจุบันกฎหมายเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในสังคมไทย ทั้งในแง่ของการเกิดขึ้นขององค์กรภาครัฐ และการตรวจสอบการทำงานขององค์กรภาครัฐโดยประชาชน จนส่งผลให้สังคมเกิดความคาดหวังและความคาดหวังต่อบทบาทของนักกฎหมายทั้งในแง่ของวิชาความรู้ ทักษะ และคุณธรรมในระดับที่สูงมากอย่างเด่นชัด

(6) การพัฒนาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระแสโลกาภิวัตน์ นวัตกรรมใหม่ ๆ ของภาคธุรกิจเอกชน รวมไปถึงการรวมกลุ่มเศรษฐกิจต่าง ๆ เป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาวิชาชีพกฎหมาย หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตต้องรองรับสภาพแวดล้อมดังกล่าว โดยจัดโครงสร้างของหลักสูตรให้กระชับ ยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งจะตอบสนองการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และมีมาตรฐานที่ยอมรับความหลากหลายในทางเนื้อหา เพื่อที่จะสามารถผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีทางกฎหมายให้เป็นผู้มีความรู้พื้นฐานทางนิติศาสตร์เฉพาะแต่ที่สำคัญจำเป็น และเปิดทางเลือกให้ศึกษาความรู้เฉพาะทางในกฎหมายเฉพาะด้านตามความถนัดหรือสนใจ กับให้มีทักษะที่สำคัญจำเป็นเพื่อการประกอบวิชาชีพทางกฎหมายหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและมีทักษะในการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองต่อไปในภายภาคหน้า

ตัวอย่างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศ

หากศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่สามารถศึกษาต่อทางกฎหมายในระดับปริญญาตรีได้นั้น ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่จะกำหนดคุณสมบัติว่าต้องเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า โดยจะได้รับปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต (LL.B.) แต่ในบางประเทศอย่างสหรัฐอเมริกาจะกำหนดให้ผู้ที่สมัครเรียนกฎหมายนั้นต้องจบปริญญาตรีสาขาอื่นๆ มาก่อน โดยปริญญาทางกฎหมายขั้นแรกที่จะได้รับ คือ J.D. หรือ Juris Doctor ซึ่งการที่กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าเรียนต่าง ๆ ก็ส่งผลถึงระยะเวลาการเรียน รวมถึงการจัดการเรียนสอนที่แตกต่างกันไปด้วย ผู้เขียนได้ศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจ ยกตัวอย่างเช่น

- มหาวิทยาลัยฮ่องกง (The University of Hong Kong) สอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต 4 ปี (LL.B.) ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย มีทักษะเชิงวิพากษ์และการวิเคราะห์ โดยมีวิชาเลือกให้เรียนกฎหมายเฉพาะทาง เน้นให้มีทักษะการวิจัยและการเขียนงานทางกฎหมาย การฝึกงาน และการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก เรียนจำนวน 240 หน่วยกิต มีรายวิชาที่น่าสนใจ เช่น การเขียนและการวิจัยทางกฎหมาย การระงับข้อพิพาท กฎหมายเงินพื้นฐาน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว มหาวิทยาลัยฮ่องกงยังมีหลักสูตรสองปริญญา ระยะเวลาเรียน 5 ปี ได้แก่ การเรียนควบระหว่างปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต และบริหารธุรกิจบัณฑิต (กฎหมาย) ที่เน้นให้ผู้สำเร็จการศึกษาทำงานในสายงานธนาคาร การเงิน และธุรกิจโดยมีความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย ซึ่งนักศึกษาสามารถเลือกได้ว่าจะเน้นไปสาย

บริหารธุรกิจ หรือสายบัญชี และยังมี การเรียนควบกับปริญญาตรีทางสังคมศาสตร์ (บริหารงานภาครัฐและกฎหมาย) หรือปริญญาตรีทางศิลปศาสตร์อีกด้วย (The University of Hong Kong: Law, 2020)

- มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) มีหลักสูตร Juris Doctor (J.D.) โดยในปีแรก จะเน้นให้นักศึกษามีพื้นฐานในการศึกษากฎหมายครอบคลุมหลักการ แนวคิดทฤษฎี และทักษะปฏิบัติทางกฎหมาย การให้เหตุผลและการวิเคราะห์ โดยเรียนวิชากฎหมายต่าง ๆ เช่น กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายสัญญา กฎหมายอาญา กฎหมายทรัพย์สิน กฎหมายละเมิด ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โครงสร้างระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว ผู้เรียนทุกคนต้องฝึกการทำงานเป็นทีม การฝึกปฏิบัติ การเขียน และการวิจัยทางกฎหมาย และการทำศาลจำลอง จากนั้นเมื่อเข้าสู่ชั้นปีที่สูงขึ้น ผู้เรียนจะมีโปรแกรมการศึกษาทางเลือก 7 หลักสูตร ได้แก่ กฎหมายและการปกครอง กฎหมายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กฎหมายและธุรกิจ กฎหมายและประวัติศาสตร์ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายเปรียบเทียบ และกฎหมายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ท้ายที่สุดเมื่อเข้าสู่ชั้นปีที่สาม ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากการสัมมนาชั้นสูง การปฏิบัติทางคลินิกกฎหมาย การเขียนโครงการ เพื่อฝึกให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเครื่องมือระเบียบวิธีวิจัยในสาขานั้นๆ เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาทางกฎหมายที่มีความซับซ้อนในปัจจุบัน (Harvard Law School, 2021)

- มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore) เปิดหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต (LL.B.) 4 ปี จำนวน 160 หน่วยกิต โดยในสองปีแรกจะเรียนรายวิชากฎหมายพื้นฐาน รวมถึงการฝึกทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักกฎหมาย ทั้งการวิเคราะห์ การวิจัย การเขียน การให้คำปรึกษา และการแก้ไขปัญหา โดยมุ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของนักกฎหมายในสังคม และในประชาคมโลก เพื่อให้สามารถเป็นนักกฎหมายที่รับมือกับความท้าทายของโลกในปัจจุบัน มีเรียนรายวิชาบังคับ เช่น กฎหมายอาญา ทฤษฎีทางกฎหมายเบื้องต้น กฎหมายสัญญา กฎหมายละเมิด การวิเคราะห์ การวิจัยและการสื่อสารทางกฎหมาย การให้บริการทางกฎหมาย บริบทกฎหมายสิงคโปร์ กฎหมายบริษัท กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายปกครอง ความร่วมมือทางธุรกิจ ระบบกฎหมายในทวีปเอเชีย หลักกฎหมายทรัพย์สิน การพิจารณาคดี กฎหมายทรัพย์สิน เป็นต้น จากนั้นในช่วงปีสามและปีสุดท้ายจะให้เลือกเรียนวิชาตามความสนใจ ซึ่งมีกลุ่มวิชาต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มกฎหมายในทวีปเอเชีย (มีรายวิชาที่น่าสนใจอย่างกฎหมายแพ่งเปรียบเทียบ : กฎหมายสัญญาของไทย) กลุ่มวิชากฎหมายองค์กรธุรกิจและบริการทางการเงิน กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กลุ่มกฎหมายเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญา กลุ่มกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายเปรียบเทียบ กลุ่มกฎหมายระงับข้อพิพาทและอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ กลุ่มกฎหมายกับสังคม กลุ่มกฎหมายพาณิชย์นาวี กลุ่มกฎหมายเอกชน กลุ่มรายวิชาด้านวิจัย และกลุ่มรายวิชาที่ฝึกทักษะ (เช่น การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย ศาลจำลอง การฝึกงาน เป็นต้น) (National University of Singapore : Law, 2021)

หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตกับการรับรองของสภานายความ และสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

เป็นที่ทราบกันว่าบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตจำนวนไม่น้อยที่ต้องการประกอบวิชาชีพทนายความ หรือศึกษาต่อในระดับเนติบัณฑิต ซึ่งหากพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้ที่สามารถจะสอบใบประกอบวิชาชีพทนายความ ตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ที่ระบุไว้ในมาตรา 35 (3) ประกอบข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการฝึกอบรมวิชาว่าความ พ.ศ.2529 ข้อ 5(2) ได้บัญญัติไว้ว่า

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528

“มาตรา 35 ผู้ขอจดทะเบียนและรับใบอนุญาตต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(3) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรืออนุปริญญาทางนิติศาสตร์ หรือประกาศนียบัตรในวิชานิติศาสตร์ ซึ่งเทียบได้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรืออนุปริญญาจากสถาบันการศึกษาซึ่งสภาทนายความเห็นว่าสถาบันการศึกษานั้นมีมาตรฐานการศึกษาที่ผู้ได้รับปริญญาตรีหรืออนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรควรเป็นทนายความได้ และเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา”

ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยการฝึกอบรมวิชาว่าความ พ.ศ.2529

“ข้อ 5 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาว่าความ ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(2) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หรืออนุปริญญาทางนิติศาสตร์ หรือประกาศนียบัตรในวิชานิติศาสตร์ ซึ่งเทียบได้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี หรืออนุปริญญา หรือปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิตทางกฎหมาย (นศ.บ) [Juris Doctor (J.D) หรือ Doctor of Jurisprudence] จากสถาบันการศึกษาในประเทศหรือต่างประเทศซึ่งสภาทนายความเห็นว่า สถาบันการศึกษานั้นมีมาตรฐานการศึกษาที่ผู้ได้รับปริญญาตรี หรืออนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรควรเป็นทนายความได้”

สำหรับการศึกษาต่อในระดับเนติบัณฑิต พบว่านักศึกษาที่สมัครเป็นสมาชิกในประเภทสมาชิกวิสามัญ ต้องเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หรือจากมหาวิทยาลัยอื่นในประเทศไทย ซึ่งเนติบัณฑิตยสภาเห็นว่ามีความมาตรฐานการศึกษาเทียบได้กับของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือมหาวิทยาลัยที่ทบวงมหาวิทยาลัย (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม) ให้การรับรองมาตรฐานการศึกษา และผ่านการฝึกอบรมวิชาว่าความหรือผ่านการฝึกอบรมวิชาว่าความหรือผ่านการฝึกหัดงานในสำนักงานทนายความ ตามข้อบังคับสภาทนายความ ซึ่งมีมาตรฐานให้ผู้ผ่านการอบรมหรือฝึกหัดมีความสามารถเป็นทนายความได้ ตามข้อบังคับเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.2507 ข้อ 5 หรือที่ระบุไว้ในหมวด 4 คุณสมบัติของนักศึกษา ข้อ 56 ของข้อบังคับนี้ ที่ระบุว่า

” ข้อ 56 ผู้เป็นนักศึกษาในสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาต้องเป็น

(1) ผู้สอบไล่ได้ปริญญาตรีทางนิติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้นไป

(2) ผู้ที่ได้ศึกษาวิชานิติศาสตร์ในสถาบันการศึกษาอื่นในหรือนอกประเทศไทย และสอบไล่ได้ตามมาตรฐานซึ่งคณะกรรมการอำนวยการอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเทียบให้ไม่ต่ำกว่าวิทย์ฐานะดังกล่าวใน (1)”

ดังนั้น หากสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตใด ไม่ได้ขอรับรองหลักสูตรจากสภาทนายความ และเนติบัณฑิตยสภา หรือไม่ได้รับการรับรองหลักสูตร ย่อมส่งผลให้นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตจากสถาบันนั้น ไม่สามารถเข้ารับการอบรมและยื่นสอบเพื่อขอใบประกอบวิชาชีพทนายความของสภาทนายความ หรือศึกษาต่อในระดับเนติบัณฑิตซึ่งถือเป็นคุณสมบัติของการสอบบรรจุเป็นพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษา และย่อมทำให้นักศึกษาเหล่านั้นจะไม่สามารถไปประกอบวิชาชีพเป็นทนายความ อัยการ หรือผู้พิพากษาได้ในอนาคต

แม้ว่ามาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 จะได้พยายามวางหลักการสำคัญว่า การประกอบวิชาชีพกฎหมายไม่ได้จำกัดอยู่เพียงทนายความ อัยการ และผู้พิพากษาเท่านั้น แต่ด้วยความคาดหวังและ

ทัศนคติของผู้เรียนส่วนใหญ่ที่มักมองเพียงแต่เส้นทางของการประกอบวิชาชีพข้างต้น การเข้ามามีบทบาทในการรับรองหลักสูตรของสภานายความและสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา จึงยอมส่งผลต่อการออกแบบหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลของหลักสูตรไม่มากนักน้อย และอาจเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งที่ทำให้หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาไม่กล้าที่จะสร้างความแตกต่าง หรือเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ นอกเหนือจากรายวิชาที่ต้องนำไปใช้ในการอบรม การขอสอบใบอนุญาต หรือการสอบในระดับเนติบัณฑิต ถึงแม้ว่ามาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 จะได้เปิดโอกาสไว้ให้แล้วก็ตาม

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตปัจจุบัน

นอกจากแนวทางการจัดทำหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตที่ต้องสอดคล้องกับมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 และการเข้ามามีบทบาทของสภานายความ และสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าในปัจจุบันมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตอยู่หลายประการ กล่าวคือ

1. จากการเก็บข้อมูลความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ผ่านการประเมินหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555 พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ผู้ใช้บัณฑิตต้องการให้บัณฑิตเพิ่มพูนความรู้ในการใช้ภาษาอังกฤษ และการเพิ่มเติมความรู้อื่น ๆ นอกหลักสูตรเพื่อจะได้มีความรอบรู้ในมุมที่กว้างขึ้น (มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2560) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในปัจจุบันการมีความรู้ด้านกฎหมายนั้น ไม่เพียงพออีกต่อไป แต่นักศึกษากฎหมายจำเป็นต้องมีความรู้ในศาสตร์ด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม และการมีทักษะทางด้านภาษาอังกฤษก็ยังเป็นสิ่งที่นักศึกษากฎหมายส่วนใหญ่ยังขาด และเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการทำงานในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับนโยบายของสถาบันอุดมศึกษาในขณะนี้ที่มีการกำหนดให้การทดสอบภาษาอังกฤษเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี

นอกจากนั้นแล้ว หากพิจารณาความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมประเมินหลักสูตรฯ มีความเห็นที่น่าสนใจ อาทิ หลักสูตรมีความจำเป็นต้องปรับปรุงให้ทันสมัย ได้มาตรฐาน สามารถวางพื้นฐานและองค์ความรู้ทางนิติศาสตร์ให้แก่นักศึกษาได้อย่างมีคุณภาพควบคู่ไปกับความมีคุณธรรม ควรเน้นรายวิชาที่ฝึกทักษะการปฏิบัติควบคู่กับการเรียนภาคทฤษฎีเพิ่มขึ้น ควรเปิดสอนรายวิชาอื่นๆ เพิ่มตามความต้องการจำเป็นของตลาดและนักศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ควรเน้นกฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีและกลุ่มกฎหมายระหว่างประเทศที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ควรให้ความสำคัญกับกฎหมายพื้นฐานของประเทศที่มีบทบาทต่อประเทศไทย ควรให้ความสำคัญกับรายวิชาทางด้านภาษาอังกฤษ เป็นต้น (มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2560) ท้ายที่สุด เมื่อพิจารณาการให้ทุนการศึกษาเพื่อศึกษาต่อด้านกฎหมายของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ประจำปี 2564 ก็พบว่า สาขากฎหมายซึ่งเป็นที่ขาดแคลนในประเทศไทย และต้องการผู้รับทุนไปศึกษาต่อระดับปริญญาโท มักเป็นสาขากฎหมายเฉพาะด้านที่ไม่ใช่กฎหมายพื้นฐาน เช่น กฎหมายพาณิชย์นาวี กฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเทคโนโลยี กฎหมายพลังงาน กฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่หลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในระดับปริญญาตรีต้องปูทาง และเสริมสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียนกฎหมายในกฎหมายเฉพาะที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถค้นหาสิ่งที่ตนเองสนใจ และสอดคล้องกับความต้องการของประเทศในปัจจุบัน

2. หากจะกล่าวถึงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน เรามักจะได้ยินการกล่าวถึง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก หรือ Active Learning ซึ่งเป็นลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ หรือสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นในตัวเอง ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงผ่านสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้แนะนำ กระตุ้น หรืออำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้น โดยกระบวนการคิดขั้นสูง กล่าวคือ ผู้เรียนมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมินค่าจากสิ่งที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ (สถาพร พงศพิณกุล, 2558) โดยใช้เทคนิคการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนความคิด การใช้เกม การโต้แย้ง การทำแผนผังความคิด การวิเคราะห์กรณีศึกษา การแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม เป็นต้น

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนข้างต้น จึงเป็นสิ่งท้าทายต่อการจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมายในประเทศไทยที่ผ่านมา ที่มักจะเน้นการสอนให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาสาระวิชากฎหมายที่ยึดติดกับการบรรยายโดยผู้สอนเป็นหลัก (Lecture-based Learning) ห้องเรียนกฎหมายส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มักมีผู้เรียนเป็นจำนวนมาก โอกาสที่นักศึกษาจะได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนจึงน้อย ประกอบกับพฤติกรรมของเด็กไทยที่ขาดการปลูกฝังให้กล้าแสดงความคิดเห็น ย่อมทำให้การสอนแบบบรรยายเป็นสิ่งที่ง่ายที่สุดในเวลาที่จำกัด ในขณะที่ตัวผู้สอนส่วนใหญ่เอง ก็เคยชินกับวิธีการสอนแบบการบรรยายตั้งแต่ในระดับอุดมศึกษา และในสำนักอบรมศึกษา กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา การปรับเปลี่ยนรูปแบบจัดการเรียนการสอนให้เป็นเชิงรุก จึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากนั้นแล้ว ปัจจุบันสื่อการเรียนการสอนกฎหมายได้เผยแพร่ไปในโลกออนไลน์ ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหาข้อมูล และศึกษาด้วยตัวเองได้ง่ายขึ้น ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องปรับตัวและใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน รวมถึงต้องอัปเดตความรู้ทางกฎหมายให้มีความทันสมัยเท่าทันต่อกฎหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมด้วย

3. สถานการณ์โควิด -19 เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วน การจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา ก็เป็นสิ่งที่ได้รับผลกระทบเช่นกัน โดยเฉพาะรูปแบบการเรียนการสอนที่ต้องเปลี่ยนแปลงเป็นการสอนออนไลน์ ทดแทนการสอนในชั้นเรียนปกติในที่ตั้ง อย่างไรก็ตาม สถานการณ์โควิด -19 ก็อาจไม่ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของผู้สอนวิชากฎหมายมากนัก หากผู้สอนใช้รูปแบบการบรรยายเป็นหลัก โดยไม่ได้สนใจว่าผู้เรียนสนใจหรือเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชานั้น ๆ หรือไม่ ซึ่งหากผู้สอนมีความคิดเช่นนี้แล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพของบัณฑิตไม่มากนัก ผู้สอนวิชากฎหมายในยุคนี้ จึงต้องปรับเปลี่ยนและใช้เทคนิควิธีการสอนที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนได้ โดยต้องคงเนื้อหาสาระวิชาที่ต้องให้ผู้เรียนได้รับ แต่เพิ่มให้ผู้เรียนมีวิธีคิดในทางกฎหมายหรือนิติวิธีที่สามารถนำกฎหมายไปประยุกต์ใช้ได้ ตลอดจนต้องปรับเปลี่ยนวิธีการวัดและประเมินผลผู้เรียนให้เป็นไปอย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถวัดและประเมินผลได้จริง

ที่ผ่านมา หากกล่าวถึงการวัดและประเมินผลผู้เรียนวิชานิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตส่วนใหญ่จะเน้นการสอบข้อเขียนเป็นหลัก บางสถาบันอุดมศึกษาใช้การสอบปลายภาคครั้งเดียว เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง บางสถาบันมีสอบกลางภาค สอบปลายภาค และอาจมีคะแนนเก็บ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบางสถาบันอุดมศึกษาเริ่มมีการปรับเปลี่ยนจากการสอบปลายภาคครั้งเดียว เป็นการเพิ่มการสอบกลางภาค หรือเก็บคะแนนในรูปแบบอื่นๆ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทว่าการสอบข้อเขียนข้างต้นที่ผ่านมา นั้น มักเป็นการสอบในที่ตั้ง และมักเป็นการสอบแบบห้ามนำเอกสารใด ๆ เข้าห้องสอบ (Closed Book Examination) ดังนั้น ผู้เรียนจึงต้องจดจำและทำความเข้าใจหลักกฎหมายโดยเฉพาะประมวลกฎหมายพื้นฐานต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี แต่เมื่อสถานการณ์โควิด -19 เกิดขึ้น คณะวิชานิติศาสตร์ต่าง ๆ ก็ต้องปรับเปลี่ยนเป็นการสอบข้อเขียนแบบออนไลน์ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการกำกับหรือควบคุมให้นักศึกษาห้ามเปิดตำรา หรือประมวลกฎหมายเป็นไปได้อย่าง สิ่งที่สามารถทำได้ก็คือ การวัดและประเมินผล โดยใช้ข้อสอบที่เน้นการวิเคราะห์ และการแสดงความคิดเห็นที่เพิ่มมากขึ้นกว่าการจดจำหลักกฎหมาย หรือแนวคำพิพากษาของศาลไปตอบข้อสอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้สอนและผู้เรียนก็ต้องปรับตัวไปพร้อม ๆ กัน

บทสรุป

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในประเทศไทยปัจจุบันนั้น มีแนวโน้มที่เปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเชิงรุก และสถานการณ์โควิด-19 ที่สำคัญคือ การประกาศใช้มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 ที่สะท้อนให้เห็นถึงการออกแบบหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ซึ่งต้องไม่มุ่งให้ผู้เรียนศึกษาเพียงแค่หลักกฎหมายพื้นฐาน บ้านเมืองที่ใช้ในสังคมเท่านั้น แต่ต้องเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ในศาสตร์กฎหมายสาขาอื่นๆ ที่หลากหลาย และเข้าใจถึงบริบทแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ ปรัชญา การเมือง สังคมวิทยา หรือกระทั่ง เศรษฐศาสตร์ รวมถึงไม่ใช่เพียงแต่มีความรู้ทางทฤษฎี แต่ต้องมีทักษะปฏิบัติที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ มีนิติวิธี หรือวิธีคิดในทางกฎหมาย เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้กฎหมาย และต่อยอดความรู้กฎหมายใหม่ ๆ ได้ด้วยตนเอง ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางวิชาชีพกฎหมายไปพร้อมกัน โดยผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในประเทศไทย เพื่อให้สามารถเท่าทันการเปลี่ยนแปลงและทัดเทียมกับสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ในต่างประเทศ ดังนี้

1. การจัดทำหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของแต่ละสถาบันต้องกำหนดอัตลักษณ์ของแต่ละหลักสูตรให้ชัดเจน โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตและความต้องการของประเทศ ต้องกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตนิติศาสตร์ที่พึงประสงค์ให้มีความรู้ทั้งกฎหมายพื้นฐาน ความรู้ในกฎหมายเฉพาะด้าน และทักษะการปฏิบัติเกี่ยวกับวิชาชีพ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกตามความสนใจ ไม่จำเป็นต้องมุ่งผลิตบัณฑิตไปเฉพาะเส้นทางสู่วิชาชีพผู้พิพากษา อัยการ หรือทนายความ หรือต้องไปสู่การเรียนในระดับเนติบัณฑิตเท่านั้น แต่ต้องมุ่งสอนให้เข้าใจถึงวิธีคิดทางกฎหมายหรือนิติวิธีในกฎหมายแต่ละสาขา ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเอกชน กฎหมายมหาชน หรือกระทั่งกฎหมายอาญา ซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อให้บัณฑิตสามารถนำกฎหมายไปประยุกต์ใช้กับวิชาชีพทางกฎหมายต่าง ๆ หรือกระทั่งการหล่อหลอมให้บัณฑิตมีระบบความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล และมีสำนึกของการใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

2. ผู้สอนต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เท่าทันกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนกฎหมาย ต้องนำรูปแบบการเรียนการสอนหลากหลายมาใช้ควบคู่กับการเรียนการสอนแบบบรรยาย เน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด วิเคราะห์ ตั้งคำถาม และสามารถแสวงหาคำความรู้ได้ด้วยตนเอง แต่ก็เป็นเรื่องไม่ง่าย โดยเฉพาะห้องเรียนกฎหมายที่มีนักเรียนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ผู้สอนควรต้องค้นหาและเรียนรู้เครื่องมือ หรือสื่อประกอบการสอนที่เหมาะสมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียน ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ในโลกออนไลน์เป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นแล้ว เครื่องมือในการวัดและประเมินผลผู้เรียนกฎหมาย ควรมีหลากหลายรูปแบบ และวัดให้ได้ทั้งความรู้ ทักษะ รวมถึงทัศนคติของผู้เรียน ผู้สอนไม่ควรยึดติดกับการสอบข้อเขียนแบบปิด (Closed Book

Examination) แต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากในโลกแห่งการทำงานจริงนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการสร้างความเข้าใจในหลักการพื้นฐานที่อยู่ภายใต้หลักกฎหมาย สำคัญมากกว่าการจดจำตัวบทกฎหมาย ประกอบกับในสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องปรับเปลี่ยนเป็นการสอนและสอบแบบออนไลน์แล้ว ก็ยังทำให้ผู้สอนต้องปรับตัว ค้นหา หรือคิดค้นเครื่องมือวัดและประเมินผล ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลลัพธ์สำคัญที่ผู้เรียนควรจะได้จากการเรียนรู้ในรายวิชานั้น

3. ผู้เรียนควรใช้ประโยชน์จากสื่อการเรียนการสอนกฎหมายออนไลน์ที่มีอยู่มากมายในปัจจุบัน ให้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการค้นคว้าหาความรู้ ควบคู่ไปกับการเรียนในห้องเรียน ไม่ต้องรอคอยความรู้ที่ป้อนมาจากผู้สอน แต่เพียงอย่างเดียว โดยผู้สอนมีหน้าที่ในการชี้แนะและแนะนำแหล่งเรียนรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสม สอนให้ผู้เรียนรู้จักเลือกและกลั่นกรองข้อมูลที่มีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นทักษะการทำงานที่สำคัญประการหนึ่งในยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ต้องยอมรับว่าที่ผ่านมาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการเรียนของคนไทย ให้อ่านค้นคว้า หรือศึกษาความรู้ด้วยตนเองนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่หากสามารถทำได้ ก็จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในห้องเรียน ทำให้ผู้สอนสามารถออกแบบการจัดการเรียนการสอนได้หลากหลาย และเกิดผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ พ.ศ.2561 แม้จะเป็นการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์ก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. (2560). *การประเมินหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2555)*. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- สถาพร พงษ์พิบูล. (2558). *เอกสารโครงการจัดการความรู้ (Knowledge Management) คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว เรื่อง “การจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning”*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564 จากระบบการจัดการความรู้ มหาวิทยาลัยบูรพา เว็บไซต์: https://km.buu.ac.th/article/frontend/article_detail/141
- Harvard Law School. (2021). *J.D.Program*. Retrieved April 25, 2021, from Harvard Law School Website: <https://hls.harvard.edu/dept/academics/degree-programs/j-d-program/>
- National University of Singapore: Law. (2021). *4-Year LLB Programme*. Retrieved April 25, 2021, from Undergraduate Programmes Website: https://law1.nus.edu.sg/admissions/4_yrs_llb_prog.html
- The University of Hong Kong: Law. (2020). *Undergraduate Prospectus 2020-2021: HKULAW*. Retrieved April 25, 2021, Website: https://admissions.hku.hk/sites/default/files/2020-10/7.%20Faculty%20of%20Law%20-%20UG%20Prospectus_2020-21_F.pdf